

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЯК СКЛАДОВА
БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ**

студентки 2 курсу, 1м групи,
спеціальності 072

«Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізації

«Державні та муніципальні фінанси» _____ Зінчук Ангеліни Павлівни

Науковий керівник

к.е.н. доц. _____

Канева Тетяна Володимирівна

Гарант освітньої програми

к.е.н., доц. _____

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ	
1.1. Сутність бюджетного процесу в частині виконання державного бюджету б	
1.2. Особливості виконання державного бюджету у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	18
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ	
2.1. Інституційно-функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами	22
2.2. Інституційно-функціональний аналіз виконання бюджету за видатками	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
3.1. Пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України в обслуговуванні виконання державного бюджету	38
3.2. Шляхи вдосконалення виконання державного бюджету України	46
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми, зумовлена тим, що бюджет як явище в історії людського суспільства з'явився порівняно недавно – в епоху капіталізму. Його поява пов'язана з відділенням державних фінансів монарха, обмеженням влади останнього, переходом до демократичних засад управління державним і суспільним життям. Бюджет в усіх країнах світу є основою державних фінансів і основним фондом грошових коштів держави. Вдосконалення бюджетного процесу є пріоритетним питанням у вирішенні проблем, які пов'язані з модернізацією державних фінансів.

Виконання бюджету – центральна стадія бюджетного процесу, передбачена чинним бюджетним законодавством України як його третя стадія, яка є дуже важливим і складним етапом у бюджетному процесі, тому якість проведення цієї процедури має великий вплив на всю бюджетну політику країни, а дослідження цього питання є досить актуальним на сьогодні. Саме завдяки правильному й ефективному веденню процедури виконання бюджету можна забезпечити повне і своєчасне надходження доходів до державного бюджету в повному обсязі, а також здійснити безперервне фінансування всіх заходів, що встановлюються державою на наступний рік. Здебільшого на якість економічного стану країни впливає саме успішне виконання бюджету, тому будь-який негативний вплив чи неякісне оцінювання проведення майбутньої процедури виконання бюджету може вкрай негативно позначитися на всій економічній ситуації, у зв'язку з досить напруженою політичною ситуацією, процедура щодо виконання бюджету також має чимало проблем. У більшості випадків, витрати державного бюджету та напрями використання грошових ресурсів не мають чіткої визначеної структури. Усе це негативно позначається на ефективності виконання ним і потребує негайних рішень та вдосконалень.

Підґрунтям для подальшого наукового та практичного дослідження особливостей, сутності, аналізу та проблематики виконання бюджету як стадії бюджетного процесу слугують праці українських та іноземних науковців: Андрущенко В.Л., Благун І.Г., Василик О. Д., Галушка Є.О., Дєєва Н.М., Зварич М.А., Клець Л.Є., Луніна І.С., Могиляк П.Я., Опарін В.М., Панкевич Л.В., Федосов В.М. та інші.

Мета дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету на основі інституційно-функціонального аналізу виконання бюджету, порівняльного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду прийти до висновків теоретичного характеру та розробити рекомендації щодо вдосконалення виконання державного бюджету України.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі **завдання**:

- дати загальну характеристику бюджетного процесу в частині виконання державного бюджету;
- дослідити особливості виконання державного бюджету у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- провести інституційно-функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами та видатками;
- визначити пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України в обслуговуванні виконання державного бюджету;
- вказати напрямки вдосконалення виконання державного бюджету України.

Об'єктом дослідження є виконання державного бюджету.

Предметом дослідження виступають економічні відносини з приводу виконання Державного бюджету України.

Задля досягнення мети наукової роботи та вирішення поставлених завдань використано системний аналіз, за якого об'єкт дослідження розглядається як система взаємопов'язаних елементів. Також під час дослідження застосовувались

наступні **методи**: аналіз, синтез, індукція, дедукція, логічний, арифметичний, графічний, метод статистичного аналізу тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем бюджетного процесу, а саме виконання державного бюджету порівнянні зарубіжного і вітчизняного досвіду у цій сфері, аналізу виконання бюджету в Україні за останні роки, виявленні недоліків виконання бюджету і наведенні пропозицій щодо удосконалення бюджетного процесу на цьому етапі.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Сутність виконання державного бюджету та його особливості у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою», що опублікована у збірнику наукових статей «Фінанси». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 51-56.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії розвитку та функціонування бюджетного процесу. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе шість підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 60 сторінок, із яких основна частина роботи займає 46 сторінок. Список використаних джерел складається з 51 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Сутність бюджетного процесу в частині виконання державного бюджету

Бюджетний процес - регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст. 2 Бюджетного кодексу України) [6].

Повний цикл бюджетного процесу, тобто період з початку складання проекту бюджету до затвердження звіту про його виконання триває понад два роки. Бюджет складається на рік. Цей термін вважається бюджетним періодом. В Україні бюджетний період для всіх бюджетів співпадає з календарним роком і триває з 1 січня по 31 грудня кожного року [6].

Організація бюджетного процесу в Україні здійснюється відповідно до Конституції України, Бюджетного кодексу та інших нормативно-правових актів центральних та місцевих органів виконавчої влади.

Бюджетний кодекс (стаття 19) визначає чотири стадії бюджетного процесу:

- 1) складання проектів бюджетів;
- 2) розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України, (рішення про місцевий бюджет);
- 3) виконання бюджету, включаючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- 4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства [6].

Стадії бюджетного процесу відбуваються послідовно. На кожній стадії вирішуються питання, які не можуть бути вирішені в інший час. Так, питання регулювання міжбюджетних відносин обговорюються і вирішуються на стадії складання бюджету, а остаточне затвердження здійснюється на стадії затвердження бюджету [1].

Основним завданням бюджетного процесу є забезпечення своєчасного та повного надходження до державної скарбниці фінансових ресурсів в обсягах, достатніх для реалізації цільових державних програм, пов'язаних з піднесенням економіки, проведенням її структурної перебудови та розв'язанням соціальних проблем, з одного боку, раціонального та цільового використання мобілізованих бюджетних коштів, з другого. Важливим завданням є складання прогнозу державного бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди, що має на меті забезпечити пропорційність і збалансованість окреслених на перспективу великомасштабних програм соціально-економічного розвитку.

Під виконанням бюджетів слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів. Виконання бюджету має за мету забезпечити поступлення доходів і фінансування видатків в межах затверджених бюджетів [5].

Організацію виконання державного бюджету забезпечують органи виконавчої влади. Так, Кабінет Міністрів України забезпечує та відповідає за виконання бюджету (п. 6 ст. 116 Конституції та ст. 21 Закону України "Про Кабінет Міністрів України" від 26.05.2008 р.). Діяльність центральних органів виконавчої влади, які забезпечують проведення державної політики з виконання

державного бюджету, спрямовується, координується та контролюється теж Кабінетом Міністрів.

Загальну організацію та управління виконанням державного бюджету, координацію діяльності учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету здійснює Міністерство фінансів України.

Контроль за виконанням державного бюджету здійснює Верховна Рада України, Рахункова палата, Державна фінансова інспекція, інші органи, наділені контрольними повноваженнями [20].

Згідно зі статтею 43 Бюджетного кодексу України Державна казначейська служба України при виконанні державного і місцевих бюджетів забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів, що передбачає:

- 1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;
- 2) контроль за здійсненням бюджетних повноважень при зарахуванні надходжень бюджету, взятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;
- 3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів з дотриманням національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку;
- 4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами. [6]

Державний бюджет України виконується за розписом. Відповідно до Бюджетного кодекса, розпис бюджету - це документ, в якому встановлюється розподіл доходів, фінансування бюджету, повернення кредитів до бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів за певними періодами року відповідно до бюджетної класифікації.

Бюджетний розпис є оперативним планом виконання державного бюджету, на підставі якого відкриваються асигнування головним розпорядникам бюджетних коштів, перераховуються кошти місцевим бюджетам, тобто

здійснюється весь процес перерахування коштів і оплати рахунків, а також контроль за виконанням бюджету [22].

Розпис складається в розрізі головних розпорядників коштів за програмною та повною економічною класифікацією видатків відповідно до бюджетних призначень, установлених у законі про Державний бюджет України. Згідно зі ст. 44 Бюджетного кодексу він затверджується Міністром фінансів у місячний термін з дня прийняття закону про державний бюджет.

Порядок складання і виконання бюджетного розпису визначає Інструкція про складання і виконання розпису Державного бюджету України, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 28.01.2002 р. № 57. Згідно з Інструкцією розпис Державного бюджету України на відповідний рік включає:

- розпис доходів державного бюджету, який поділяється на річний розпис доходів загального і спеціального фондів державного бюджету та помісячний розпис доходів загального фонду державного бюджету;
- розпис фінансування державного бюджету, що поділяється на річний розпис фінансування загального і спеціального фондів державного бюджету за типом боргового зобов'язання та помісячний розпис фінансування загального фонду державного бюджету за типом боргового зобов'язання;
- розпис асигнувань державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету), що поділяється на річний розпис асигнувань державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету) та помісячний розпис асигнувань загального фонду державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету);
- розпис повернення кредитів до державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету (розпис кредитування), що поділяється на річний розпис повернення кредитів до державного бюджету та надання кредитів з державного бюджету, помісячний розпис повернення кредитів до загального фонду

державного бюджету та надання кредитів із загального фонду державного бюджету;

- річний розпис витрат спеціального фонду державного бюджету з розподілом за видами надходжень; помісячний розпис спеціального фонду державного бюджету (за винятком власних надходжень бюджетних установ та відповідних видатків) [6].

Зупинимось детальніше на характеристиці порядку складання розпису асигнувань державного бюджету, оскільки саме на його підставі здійснюються видатки з бюджету.

Річний розпис асигнувань державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету) - це розпис асигнувань загального і спеціального фондів державного бюджету на рік у розрізі головних розпорядників коштів за програмною класифікацією видатків та кредитування й повною економічною класифікацією видатків бюджету без розподілу за періодами року.

Помісячний розпис асигнувань загального фонду державного бюджету (за винятком надання кредитів з державного бюджету) - це розпис асигнувань загального фонду державного бюджету на рік за місяцями в розрізі головних розпорядників за програмною класифікацією видатків та кредитування й скороченою економічною класифікацією видатків бюджету [42].

Формування розпису починається зі складання розпису доходів, розпису фінансування та розпису повернення кредитів до державного бюджету структурними підрозділами Міністерства фінансів за участю головних розпорядників бюджетних коштів. При цьому повинні враховуватися необхідність забезпечення своєчасності і повноти платежів з погашення основної суми державного боргу, можливості щодо обсягів і термінів залучення державних запозичень, графіки проведення приватизації державного майна, а також потреби помісячних касових розривів загального фонду державного бюджету.

На основі складених розписів доходів, фінансування та кредитування Департамент державного бюджету Міністерства фінансів розраховує граничні помісячні обсяги асигнувань та надання кредитів із загального фонду державного бюджету. Відповідні структурні підрозділи Міністерства фінансів визначають головним розпорядникам помісячні обсяги асигнувань загального фонду в розрізі бюджетних програм або в цілому головному розпоряднику за тими бюджетним програмами, які належать до компетенції даного підрозділу, та разом з лімітними довідками надають їх Департаменту державного бюджету, який зводить отримані дані, та складає узагальнену лімітну довідку за кожним головним розпорядником. Кожному головному розпоряднику бюджетних коштів доводиться узагальнена лімітна довідка з визначенням помісячних обсягів асигнувань [2].

Головні розпорядники за участю розпорядників нижчого рівня згідно з отриманими лімітними довідками уточнюють проекти кошторисів, складають проекти планів асигнувань (за винятком надання кредитів з бюджету) загального фонду бюджету та планів надання кредитів із загального фонду бюджету. Зведені проекти цих документів подають відповідним структурним підрозділам Міністерства фінансів для перевірки їх відповідності показникам лімітних довідок.

Структурні підрозділи Міністерства фінансів відстежують підготовку головними розпорядниками матеріалів до розпису, забезпечують своєчасне подання цих матеріалів до Міністерства, аналізують зазначені матеріали, вносять при необхідності до них корективи і подають Департамент державного бюджету Міністерства фінансів свої пропозиції щодо включення їх до розпису. Департамент зводить отримані від структурних підрозділів Міністерства матеріали, вносить за необхідності корективи і подає розпис на затвердження Міністру фінансів [50].

Оригінал затвердженого розпису державного бюджету передається до Державної казначейської служби України для здійснення контролю за

відповідністю розподілених бюджетних асигнувань по розпорядниках коштів нижчого рівня та затверджених кошторисів бюджетних установ. Одна копія розпису передається до Рахункової палати та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету з подальшим інформуванням про внесені до нього зміни, зумовлені внесенням змін до закону про державний бюджет, інша - залишається в Міністерстві фінансів.

Якщо розпис на наступний рік не затверджено в установлений законодавством термін, то в обов'язковому порядку складається тимчасовий розпис на відповідний період наступного року.

Міністерство фінансів України упродовж бюджетного періоду забезпечує відповідність розпису державного бюджету встановленим бюджетним призначенням.

Бюджетне призначення - повноваження головного розпорядника бюджетних коштів, надане Бюджетним кодексом, законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет), що має кількісні, часові і цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування (ст. 2 Бюджетного кодексу).

Бюджетні призначення встановлюються законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет. Якщо в процесі виконання бюджету зміна обставин вимагає менших асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів, Міністр фінансів (керівник місцевого фінансового органу) приймає рішення про приведення у відповідність бюджетного призначення державного (місцевого) бюджету.

Кабінет Міністрів України (Рада Міністрів АР Крим, місцева державна адміністрація, виконавчий орган відповідної ради) у двотижневий термін подає до Верховної Ради України (Верховної Ради АР Крим, відповідної ради) пропозиції про приведення у відповідність бюджетних призначень державного (місцевого) бюджету[6].

Пропозиції про внесення змін до бюджетних призначень подаються та розглядаються у порядку, встановленому для подання пропозицій до проекту бюджету. Видатки відповідно до внесених у бюджетні призначення змін здійснюються лише після набрання чинності відповідним (рішенням відповідної ради), яким внесено такі зміни.

Усі бюджетні призначення втрачають чинність після закінчення бюджетного періоду, за винятком тих випадків, коли окремим законом передбачені багаторічні бюджетні призначення.

Виконати бюджет за доходами означає мобілізувати надходження податків, зборів (обов'язкових платежів) і розподілити їх за рівнями бюджетної системи відповідно до чинного законодавства.

Прогнозування та аналіз доходів бюджету здійснює Міністерство фінансів України. Воно має виключне право погодження рішень центрального податкового органу про надання розстрочення або відстрочення податкових зобов'язань на термін, що виходить за межі одного бюджетного року, стосовно загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів).

Бухгалтерський облік усіх надходжень в розрізі видів доходів веде Державна казначейська служба України. За поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету, вона також здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету [7].

Органи, що контролюють справляння надходжень до бюджету, забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів. Тобто органи державної влади та місцевого самоврядування уповноважені здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю справляння податків і зборів (обов'язкових платежів), інших надходжень бюджету (п 39 ст. 2 Кодексу).

Раді Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та виконавчим органам міських (міст республіканського АРК та

обласного значення) рад делеговано повноваження стосовно координації діяльності відповідних органів, що контролюють справляння надходжень до бюджету, з виконання визначених для територій показників доходів бюджету.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок і не можуть акумулюватися на рахунках органів, що контролюють справляння надходжень бюджету. Ці надходження визнаються зарахованими до державного бюджету з дня зарахування на єдиний казначейський рахунок.

Забороняється проведення розрахунків з бюджетом у негрошовій формі, у тому числі шляхом взаємозаліку, застосування векселів, бартерних операцій та зарахування зустрічних платіжних вимог у фінансових установах, за винятком операцій, пов'язаних з державним боргом, та випадків, передбачених законом про Державний бюджет України. [8]

Виконати бюджет за видатками означає профінансувати видатки, передбачені в бюджеті, відповідно до бюджетного розпису.

Стадіями виконання бюджету за видатками та кредитуванням відповідно до ст. 46 Бюджетного кодексу визнаються:

- встановлення бюджетних асигнувань розпорядникам бюджетних коштів на основі та в межах затвердженого розпису бюджету;
- затвердження кошторисів, паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порядків використання бюджетних коштів;
- взяття бюджетних зобов'язань;
- отримання товарів, робіт, послуг;
- здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань;
- використання товарів, робіт і послуг для виконання заходів бюджетних програм;
- повернення кредитів до бюджету (щодо кредитування бюджету) [6].

На основі затвердженого Міністерством фінансів України розпису бюджету розпорядникам бюджетних коштів встановлюються обсяги бюджетних асигнувань. Затверджений розпис бюджету надається Державній казначейській службі України для здійснення контролю за процесом розподілу бюджетних асигнувань головними розпорядниками коштів, доведення до розпорядників коштів нижчого рівня бюджетних асигнувань та змін до них.

Казначейство доводить витяги з розпису бюджету до головних розпорядників коштів державного бюджету, які проводять розподіл бюджетних асигнувань по розпорядниках нижчого рівня відповідно до обсягів, встановлених бюджетним розписом. Розпорядники бюджетних коштів на підставі доведених їм витягів з розписів формують та подають відповідному органу казначейства кошториси та плани асигнувань. Органи державної казначейської служби здійснюють контроль за відповідністю кошторисів розпорядників бюджетних коштів розпису бюджету.

В межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисами, розпорядники бюджетних коштів беруть бюджетні зобов'язання. Одержувач бюджетних коштів бере бюджетні зобов'язання на підставі плану використання бюджетних коштів, що містить розподіл бюджетних асигнувань, затверджених у кошторисі розпорядника бюджетних коштів, до мережі якого він належить [20].

Розпорядники коштів мають право брати бюджетні зобов'язання за загальним фондом бюджету в межах бюджетних асигнувань, встановлених кошторисом, за спеціальним фондом бюджету в межах відповідних фактичних надходжень до цього фонду та бюджетних асигнувань, встановлених кошторисом, виходячи з потреби виконання пріоритетних заходів поточного бюджетного року і з урахуванням необхідності здійснення платежів для погашення бюджетних зобов'язань минулих періодів.

Казначейство здійснює реєстрацію та облік бюджетних зобов'язань, розпорядників бюджетних коштів і відображає їх у звітності про виконання бюджету.

Після поставки товарів, здійснення робіт, надання послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання розпорядник бюджетних коштів приймає рішення про їх оплату. Підставою для здійснення видатків розпорядників та одержувачів бюджетних коштів є платіжні доручення, підготовлені власниками рахунків, та відповідні документи, які підтверджують цільове направлення коштів (договори на закупівлю товарів, робіт і послуг, акти виконаних робіт, звіти про результати здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, листи-погодження у випадках, передбачених законодавством, накладні, товарно-транспортні накладні та рахунки до них, рахунки-фактури, трудові угоди, заявки на перерахування коштів на карткові рахунки тощо). За дорученням розпорядників коштів орган казначейства здійснює платежі на користь постачальника товарів (робіт, послуг). у разі наявності:

- відповідного бюджетного зобов'язання для платежу у бухгалтерському обліку виконання бюджету;
- затвердженого в установленому порядку паспорта бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі);
- у розпорядників бюджетних коштів невикористаних бюджетних асигнувань [16].

У разі надання кредитів з бюджету у позичальників виникає заборгованість перед бюджетом, з якого були надані кошти на умовах повернення. Суб'єктами, які здійснюють державне кредитування та забезпечують повернення сум кредитів, є передусім Міністерство фінансів України (фінансові управління), а також розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Державне казначейство України складає та веде єдиний реєстр розпорядників бюджетних коштів та одержувачів бюджетних коштів.

Заборгованість у позичальників виникає перед бюджетом зважаючи на те, що кошти, які перераховуються їм розпорядниками бюджетних коштів згідно з договорами бюджетного кредитування, є бюджетними. Кошти надаються позичальникам із загального або спеціального фонду бюджету згідно з бюджетними призначеннями та відповідно до затвердженої бюджетної програми.

З моменту надання кредитів з бюджету на суму отриманих коштів права кредитора та право вимагати від позичальника повернення таких кредитів до бюджету у повному обсязі переходять до держави (Автономної Республіки Крим, територіальної громади). Розпорядники бюджетних коштів, уповноважені на укладання договорів кредитування з бюджету та надання коштів з бюджетів, здійснюють цю діяльність із ввіреними їм коштами в межах наданої їм бюджетної компетенції [27].

Органи Державної податкової служби України визначені такими, що контролюють справляння надходжень до бюджету, стягнення простроченої заборгованості суб'єктів господарювання перед державою (АРК, територіальною громадою) за кредитами з бюджету. Незважаючи на те, що повернення кредитів до бюджету визначається однією зі стадій виконання бюджету за видатками та кредитуванням, кошти, що надходять до бюджету в результаті повернення кредитів, є доходами бюджету.

Отже, можна зробити висновок, що виконання державного бюджету регулюється Бюджетним кодексом України. Під виконанням бюджетів слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів. Виконання бюджету має за мету забезпечити поступлення доходів і фінансування видатків в межах затверджених бюджетів. Контроль за виконанням державного бюджету здійснює Верховна Рада України, Рахункова палата, Державна фінансова інспекція, інші органи, наділені контрольними повноваженнями.

1.2. Особливості виконання державного бюджету у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

У будь-якій країні світу структура державного бюджету, а також реалізація бюджетних процедур має свої національні надбання зумовлені специфікою розвитку політичних, економічних та соціальних правовідносин в державі. Формування та виконання державного бюджету - досить складний і тривалий процес. У окремих країнах світу існує практика складання бюджетів на 3-5 років наперед з відповідним уточненням на конкретний рік, який буде виконуватися [17].

Бюджетна система будь-якої держави займає центральне місце у складі фінансової системи і базується на економічних і юридичних нормах та організаційно залежить від форми державного устрою. Так, для федеративних країн (наприклад, США, Німеччина, Російська Федерація, Канада, Швейцарія) характерною є трирівнева бюджетна система (федеральний бюджет, бюджети суб'єктів федерації (штатів, регіональні тощо), місцеві бюджети), а бюджетна система в унітарних країнах (наприклад, Великобританія, Італія, Франція, Україна, Японія) представлена двома рівнями (державний і місцеві бюджети). У федеративних державах види місцевих бюджетів визначаються, як правило, в законодавстві окремих суб'єктів федерації, а в унітарних - на загальнодержавному рівні.

Тому вагоме місце в процесі покращення розвитку бюджетної сфери України має відводитись позитивному досвіду зарубіжних країн. На сьогодні було зафіксовано типову ознаку, притаманну бюджетному процесу кожної демократичної країни. Зокрема, здійснюється аналіз такої основної проблеми, як бюджетне планування, у якому основну увагу приділено розробці прогнозу бюджетного розвитку країни, тобто відбуваються дослідження майбутньої бюджетної політики країни. Що стосується бюджетного планування, то воно

носить різний характер у кожній країні. Наприклад, у Великобританії після закінчення бюджетного року відбувається розробка державних витрат протягом наступних чотирьох років, а в Австрії вони тривають лише три роки [42].

В Італії, на відміну від інших розвинених країн, бюджетне планування здійснюється не на рівні міністерств та відомств, а на загальнодержавному рівні. Також зазначимо, що в процесі бюджетного планування враховуються довгострокові наслідки поточної бюджетної політики. Тобто використовується досить складна система прогнозів. Водночас ключовим критерієм ефективності бюджетного процесу в Італії визначається принцип прозорості – показники виконання видаткової частини державного бюджету в обов'язковому порядку та в повному обсязі публікуються [51].

Як показує практика, в Україні бюджетне прогнозування знаходиться на низькому рівні. У більшості випадків це пов'язано із застосуванням довгострокового бюджетного прогнозування в нашій державі, оскільки такий вид прогнозування знаходиться на досить слабкому рівні розвитку. Здебільшого все пояснюється нестабільним економічним і політичним становищем у країні.

Отже, в Україні нині важливе місце необхідно відводити дослідженню й вивченню досвіду зарубіжних країн в аналізованій сфері, особливо встановленню законодавчого закріплення й розроблення ефективного короткострокового, середньострокового та довгострокового бюджетного прогнозування. Саме на основі цих досліджень і вдосконалень можна поліпшити майбутнє становище нашої держави не лише в бюджетній сфері, а й у прагненні до майбутньої євроінтеграції.

Що стосується зарубіжного досвіду щодо бюджетного процесу, то в США, наприклад, бюджетний процес є доволі складним і багатофакторним явищем. Зокрема, у цій країні налічується велика кількість суб'єктів, які є учасниками бюджетного процесу та здійснюють майбутній аналіз наслідків щодо прийнятого

бюджету. Бюджетний процес у США реалізується в три етапи, обов'язковою умовою проходження яких є їх взаємозв'язок, а саме:

- 1) вироблення президентського варіанта проекту бюджету;
- 2) робота Конгресу США над бюджетом;
- 3) виконання бюджету [42].

Дослідження бюджетного процесу в Німеччині вказують на досить високий рівень висвітлення в засобах масової інформації здійснення процедури виконання державного бюджету. Як показує практика, уся фінансова система Німеччини сформована в такий спосіб, щоб повною мірою відповідати урядовій політиці соціальної ринкової економіки. Тобто значну увагу в цій країні приділено розвитку соціальної сфери, а також наданню підтримки й покращенню життєвого рівня населення [30].

Важливим напрямом для покращення бюджетного процесу в Україні є також вирішення таких важливих проблемних питань, як низький рівень прозорості бюджетного процесу, незаконне й нецільове використання коштів державного бюджету, низький рівень контролю за використанням бюджетних коштів.

На сьогодні, у зв'язку з тим що Україна прагне до вступу в Європейський Союз, особливо важливим питанням має стати збільшення обсягів видатків із Державного бюджету України. Основною ж метою тут має бути реалізація таких важливих питань: соціальні програми, соціально-економічний розвиток країни, а також розвиток державного будівництва.

У цьому випадку значне місце тут має відводитися безперервному та якісному наповненню державної казни, що, на жаль, нині є складним питанням. Отже, сучасний етап розвитку економіки в Україні потребує нагальних і докорінних змін у реформуванні бюджетних відносин як дохідної, так і видаткової частини державного бюджету, у тому числі й міжбюджетних відносинах.

Для вирішення наявних проблем у бюджетній сфері нашої держави, на нашу думку, мають детально дослідитися й удосконалитися (у разі їх неефективності) такі важливі питання:

- посилення контролю з боку державних органів за цільовим та ефективним використанням бюджетних ресурсів. На сьогодні зафіксовано чималу кількість правопорушень У цій сфері, що, звичайно, призводить до збільшення витрат коштів із державного бюджету;

- переглянути й установити всі негативні фактори, які впливають на процедуру підготовки та прийняття державного бюджету, так як на сьогодні ця стадія бюджетного процесу відбувається зі значними порушеннями;

- здійснити якісний контроль за максимальним рівнем державного боргу;

- установити якісний механізм правового регулювання бюджетних відносин, а також у чіткому порядку визначити відповідальність розпорядників бюджетних коштів на всіх рівнях за невиконання або неналежне виконання своїх функціональних обов'язків.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ

2.1. Інституційно-функціональний аналіз системи виконання бюджету за доходами

Виконання бюджету – це комплекс організаційно-правових заходів, реалізація яких має забезпечити своєчасне і в повному обсязі надходження доходів та ефективне використання бюджетних коштів, який включає:

- формування і затвердження розпису бюджету;
- виконання бюджету за доходами;
- виконання бюджету за видатками;
- внесення змін до бюджету [11].

У таблиці 1, ми розглянули виконання державного бюджету за доходами і видатками з 2008 по 2020 роки.

Доходи державного бюджету - це фінансові ресурси держави, що використовуються для виконання функцій, закріплених законами за державою. Доходи державного бюджету утворюються за рахунок надходжень на безповоротній основі, справляння яких передбачене законодавством України.

Склад доходів Державного бюджету України встановлено у главі 5 Бюджетного кодексу (стаття 29). Відповідно до статті 9 Кодексу, складниками доходів Державного бюджету України є: податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти, гранти та дарунки [33].

Таблиця 1

Виконання державного бюджету України з 2008 по 2020 рр. (млн. грн.) [29]

	Доходи	Видатки
2008	231 686	241 455
2009	209 700	242 437
2010	240 615	303 589
2011	314 617	333 460
2012	346 054	395 682
2013	339 180	403 403
2014	357 084	430 218
2015	534 695	576 911
2016	616 275	684 743
2017	793 265	839 244
2018	928 108	985 842
2019	998 279	1 072 892

Міністерство фінансів України здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету і має виключне право надання відстрочок по сплаті податків, зборів (обов'язкових платежів) на умовах податкового кредиту за поданнями органів стягнення на термін до трьох місяців в межах поточного бюджетного періоду.

Державне казначейство України веде бухгалтерський облік всіх надходжень, що належать Державному бюджету України, та за поданням органів стягнення здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету.

Органи стягнення забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства.

Податки, збори (обов'язкові платежі) та інші доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок Державного бюджету України і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення [33].

Надходження до державного бюджету України у 2019 році становили 998,3 млрд грн, що на 70,2 млрд грн, або на 7,6 відсотка більше ніж у 2018 році (таблиця 2).

Доходи державного бюджету становили 99,1 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Недовиконання річного затвердженого показника становило 9,0 млрд гривень.

Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету, за спеціальним фондом (переважно через збільшення плану власних надходжень бюджетних установ) становив 96,3 відсотка [31].

На виконання доходної частини державного бюджету у 2019 році впливало:

- перерахування коштів НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України» до держбюджету в обсязі 64,9 млрд грн, що більше від затвердженого законом про бюджет показника на 36,3 відсотка, або на 17,3 млрд грн;
- зростання середньої заробітної плати на 18,4 відсотка у 2019 році;
- скорочення виробництва тютюну на 18,4 відсотка за 2019 рік;
- звільнення з січня 2019 року від оподаткування ПДВ імпорту сонячних батарей;
- запровадження з 01.06.2019 Урядом Російської Федерації видачі дозволів на експорт до України вугілля, бензинів, дизпалива та скраплених газів;
- зміцнення гривні;
- зниження ціни імпортного газу та нафти і нафтопродуктів.

Надходження до державного бюджету України у 2019 році становили 998,3 млрд грн, що на 70,2 млрд грн, або на 7,6 відсотка більше ніж у 2018 році (таблиця 2).

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету України у 2019 році [29]

Стані доходів	2019 факт, млрд	Темп приросту до
РАЗОМ ДОХОДІВ	998,3	7,6
у тому числі:		
Податок та збір на доходи фізичних осіб	110,0	19,9
Податок на прибуток підприємств	107,1	10,5
Рентна плата за користування надрами	41,3	3,6
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	69,9	-1,8
Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	53,5	12,1
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування	88,9	12,4
Відшкодування ПДВ	-151,9	15,4
ПДВ з ввезених на територію України товарів	289,8	-1,9
Ввізне мито	29,9	12,4
Частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких	46,3	16,5
Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про	64,9	45,5
Власні надходження бюджетних установ	46,2	-1,1

Доходи державного бюджету становили 99,1 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Недовиконання річного затвердженого показника становило 9,0 млрд гривень.

Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету, за спеціальним фондом (переважно через збільшення плану власних надходжень бюджетних установ) становив 96,3 відсотка [31].

На виконання доходної частини державного бюджету у 2019 році впливало:

- перерахування коштів НБУ відповідно до Закону України «Про Національний банк України» до держбюджету в обсязі 64,9 млрд грн, що більше від затвердженого законом про бюджет показника на 36,3 відсотка, або на 17,3 млрд грн;

- зростання середньої заробітної плати на 18,4 відсотка у 2019 році;
- скорочення виробництва тютюну на 18,4 відсотка за 2019 рік;
- звільнення з січня 2019 року від оподаткування ПДВ імпорту сонячних батарей;

- запровадження з 01.06.2019 Урядом Російської Федерації видачі дозволів на експорт до України вугілля, бензинів, дизпалива та скраплених газів;

- зміцнення гривні;
- зниження ціни імпортного газу та нафти і нафтопродуктів [31].

Отже, можна зробити висновок, що надходження до державного бюджету України у 2019 році становили 998,3 млрд грн, що на 70,2 млрд грн, або на 7,6 відсотка більше ніж у 2018 році. Доходи державного бюджету становили 99,1 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Недовиконання річного затвердженого показника становило 9,0 млрд гривень.

2.2. Інституційно-функціональний аналіз виконання бюджету за видатками

Видатки бюджету згідно з Бюджетним кодексом - це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. У Кодексі наводиться також термін витрати бюджету, під яким слід розуміти видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу [6].

Видатки державного бюджету уособлюють економічні відносини, які виникають у зв'язку із розподілом централізованого фонду грошових коштів держави і його використанням за цільовим призначенням.

За економічним змістом розрізняють видатки розвитку та поточні видатки.

Через видатки розвитку реалізується інвестиційна та інноваційна діяльність, структурні економічні реформи в країні. Їх ще називають капітальними видатками оскільки саме з їх допомогою створюється або збільшується капітал - основні засоби, майно держави, органів місцевого самоврядування та окремих юридичних осіб.

Поточні видатки забезпечують поточні потреби органів держави та місцевого самоврядування, бюджетних підприємств, установ та організацій та інших суб'єктів господарювання [32].

Видатки розмежовуються за допомогою органів державного казначейства.

За рахунок коштів державного бюджету забезпечується державне управління, функціонування законодавчої, виконавчої, судової влади та Президента України, міжнародна діяльність, фундаментальні наукові дослідження, національна оборона, правоохоронна діяльність, освіта, охорона здоров'я, культура, мистецтво, спорт, окремі галузі та міжгалузеві програми розвитку.

Всі видатки, таким чином, розмежовуються між бюджетами різних рівнів залежно від розподілу функцій між державою і органами місцевого самоврядування і поділяються на видатки з фінансування державних повноважень та фінансування власних повноважень. Бюджетним кодексом заборонено планувати та здійснювати видатки, не віднесені до місцевих видатків, а також здійснювати видатки на фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів. Функції щодо контролю розмежування видатків покладено на Державне казначейство України.

В основі казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів за видатками лежить комплекс організаційних процедур щодо забезпечення обліку видаткових операцій, здійснення контролю за цільовим спрямуванням бюджетних коштів та формування фінансової звітності про виконання бюджетів за видатками [35].

У 2019 році фінансування видатків державного бюджету здійснювалося відповідно до затверджених законом про бюджет показників. Було забезпечено фінансування всіх необхідних захищених статей видатків, видатків на національну безпеку і оборону, на обслуговування державного боргу, а також низки інших видатків, які сприяли розвитку економіки та добробуту громадян.

Касові видатки Державного бюджету України за 2019 рік проведені в обсязі 1075,1 млрд грн, що відповідає 98,4 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом, становив 95,2 відсотка.

У 2019 році видатки державного бюджету зросли на 89,3 млрд грн, або на 9,1 відсотка (таблиця 3). Недовиконання річного затвердженого показника обумовлено економією видатків на обслуговування боргу через ефективне управління державним боргом та зміцнення гривні, фінансуванням соціальних видатків відповідно до фактично зареєстрованих зобов'язань, а також

здійсненню наприкінці року головними розпорядниками аналізу пріоритетності своїх видатків, що дозволило знизити частку неефективних видатків, і водночас яскраво проілюструвало важливість проведення оглядів витрат та визначення чітких показників ефективності і результативності бюджетних програм [31].

Таблиця 3

Видатки Державного бюджету України за функціональною класифікацією у 2019 році [29]

Статті видатків	2019 рік, факт, млрд грн	темпи приросту до 2018 року, %
Всього видатків, у тому числі:	1075,1	9,1
Загальнодержавні функції (без урахування видатків на обслуговування державного боргу)	48,9	3,0
Обслуговування боргу	119,2	3,3
Оборона	106,6	9,9
Громадський порядок, безпека та судова влада	142,4	21,8
Економічна діяльність	72,4	13,8
Охорона навколишнього природного середовища	6,3	20,5
Житлово-комунальне господарство	0,11	-63,6
Охорона здоров'я	38,6	70,5
Духовний та фізичний розвиток	10,0	-1,4
Освіта	51,7	16,5

Соціальний захист та соціальне забезпечення	218,6	33,4
<i>Міжбюджетні трансферти</i>	260,3	-12,9

За 2019 рік касові видатки загального фонду державного бюджету виконані в обсязі 953 млрд грн, що становить 96,9 відсотків річного показника, затвердженого Верховної Радою України, зі змінами. Проти 2018 року видатки загального фонду державного бюджету зросли на 68,8 млрд грн, або на 7,8 відсотка.

У 2019 році на національну безпеку і оборону держави спрямовано загальний ресурс у сумі 218,0 млрд грн, що на 26,3 млрд грн більше порівняно з 2018 роком.

Видатки державного бюджету на обслуговування державного боргу у 2019 році становили 119,2 млрд грн, що на 3,8 млрд грн, або на 3,3 відсотка більше ніж у 2018 році. Економія видатків на обслуговування боргу у сумі 4,3 млрд грн пояснювалась в основному відхиленням фактичного курсу іноземних валют до гривні від прогнозних, що закладались в проекті державного бюджету на 2019 рік.

Видатки на виплату заробітної плати та нарахувань для працівників бюджетної сфери у 2019 році становили 210,1 млрд грн, що на 38,8 млрд грн, або на 22,7 відсотка більше ніж у 2018 році (таблиця 4). Зростання відповідних видатків пов'язано із підвищенням мінімальної заробітної плати, окладів відповідно до Єдиної тарифної сітки. Так, розмір посадового окладу працівника І тарифного розряду Єдиної тарифної сітки встановлювався у розмірі прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня календарного року, тобто 1921 грн (підвищення становило 9,0 відсотка порівняно з 2018 роком) [31].

Таблиця 4

Видатки Державного бюджету України за економічною класифікацією у 2019 році [29]

Стані видатків	2019 рік, факт, млрд грн	темпи приросту до 2018 року, %
Всього видатків, у тому числі:	1075,1	9,1
Оплата праці і нарахування на заробітну плату	210,1	22,7
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	10,0	1,6
Продукти харчування	5,7	2,7
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	9,4	4,6
Поточні трансферти (підприємствам, органам державного управління інших рівнів та урядам іноземних держав та міжнародним організаціям)	255,3	-14,2
Соціальне забезпечення	223,5	34,1
Капітальні видатки	76,2	9,2

Пенсійне забезпечення у 2019 році здійснювалося відповідно до норм чинного законодавства своєчасно та у повному обсязі. За 2019 рік касові видатки державного бюджету на перерахування трансфертів до Пенсійного фонду становили 182,3 млрд грн, у тому числі 7,1 млрд грн — кошти від пільгового розмитнення автомобілів з іноземною реєстрацією.

Мінімальний розмір пенсії у 2019 році становив 1537,0 грн, що на 128 грн більше ніж у 2018 році.

Станом на 01 січня 2020 року середній розмір пенсійних виплат становив 3083 грн, що на 437 грн більше, ніж станом на 01 січня 2019 року.

Також у 2019 році було запроваджено щорічну індексацію пенсій та продовжено поетапний перерахунок пенсій військовослужбовцям, запроваджений у 2018 році.

Видатки на реалізацію зазначених заходів здійснювались у межах коштів, що були передбачені у державному бюджеті та у бюджеті Пенсійного фонду України на 2019 рік.

Для забезпечення належного соціального захисту кожного громадянина України у 2019 році було здійснено поетапне підвищення розмірів прожиткового мінімуму з 01 липня та з 01 грудня. Порівняно з 2018 роком розміри прожиткового мінімуму на одну особу зросли грудень до грудня попереднього року на 9,4 відсотка до 2027 гривень [31].

Так прожитковий мінімум для основних соціальних і демографічних груп населення зріс грудень до грудня попереднього року та становив:

- для дітей віком до 6 років — на 153 грн до 1779 грн;
- дітей віком від 6 до 18 років — на 191 грн до 2218 грн;
- працевдатних осіб — на 181 грн до 2102 грн;
- осіб, які втратили працевдатність, — на 141 грн до 1638 гривень.

Оскільки прожитковий мінімум відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні гарантії» є базовим державним соціальним стандартом, на основі якого визначаються розміри основних державних соціальних гарантій, у 2019 році відповідно зростали розміри пенсій і державних допомог.

На виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, особам, які не мають права на пенсію, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю,

тимчасової державної допомоги дітям, тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, допомоги по догляду за особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, компенсаційної виплати непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, у 2019 році спрямовано 55 млрд грн, що на 3,2 млрд грн більше ніж у 2018 році.

За рахунок зазначених коштів забезпечено виплату:

1) допомоги при народженні та усиновленні дитини.

Розмір допомоги при народженні дитини у 2019 році, як і 2018 році, встановлено єдиний для усіх одержувачів — 41280 гривень. Виплата зазначеної допомоги здійснюється одноразово у сумі 10320 грн, решта суми допомоги виплачуватиметься протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, у сумі 860 грн;

2) допомоги по вагітності та пологах.

Мінімальний розмір у 2019 році допомоги по вагітності та пологах незастрахованим особам в середньому за рік становив 2071 грн, що більше ніж у 2018 році на 172 грн;

3) допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.

Максимальний розмір допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, залежно від віку дитини становив відповідно 3338 грн та 4162 грн у 2019 році проти 3062 грн та 3818 грн у 2018 році;

4) допомоги на дітей одиноким матерям.

У 2019 році максимальний розмір допомоги на дітей одиноким матерям у середньому за рік становив:

1669 грн для дітей віком до 6 років проти 1531 грн у 2018 році;

2081 грн для дітей віком від 6 до 18 років проти 1909 грн у 2018 році;

1972 грн для дітей віком від 18 до 23 років, які навчаються, проти 1808 грн у 2018 році;

5) державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям [31].

У 2019 році було продовжено практику диференціації рівня забезпечення прожиткового мінімуму для різних категорій населення для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Так, у 2019 році рівень забезпечення прожиткового мінімуму у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення становив: для працездатних осіб — 21 відсоток; для дітей — 85 відсотків; для осіб, які втратили працездатність, та осіб з інвалідністю — 100 відсотків відповідного прожиткового мінімуму.

При цьому розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям (у тому числі і максимальний) збільшувався на кожну дитину віком від 0 до 13 років на 250 гривень, а на кожну дитину віком від 13 до 18 років — на 500 грн;

б) державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства і дітям з інвалідністю становила:

розмір допомоги для осіб з інвалідністю з дитинства підгрупи А І групи разом з надбавкою на догляд за ними — 3157 грн проти 2928 грн у 2018 році;

розмір допомоги для осіб з інвалідністю з дитинства підгрупи В І групи разом з надбавкою на догляд за ними — 2305 грн проти 2184 грн у 2018 році;

розмір допомоги особам з інвалідністю з дитинства ІІ та ІІІ групи разом з надбавкою на догляд за ними — 1537 грн проти 1456 грн у 2018 році;

розмір допомоги дітям з інвалідністю віком до 6 років у разі призначення надбавки на догляд за ними — 2745 грн для дітей з інвалідністю підгрупи А та 1910 грн для інших дітей з інвалідністю проти 2550 грн та 1785 грн у 2018 році;

розмір допомоги дітям з інвалідністю віком від 6 до 18 років у разі призначення надбавки на догляд за ними — 3157 грн для дітей з інвалідністю

підгрупи А та 2116 грн для інших дітей з інвалідністю проти 2928 грн та 1973 грн у 2018 році;

7) розмір допомоги на догляд за особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу в середньому за рік становив 1902 грн проти 1745 грн у 2018 році;

8) тимчасової державної допомоги дітям.

У 2019 році максимальний розмір зазначеної допомоги у середньому за рік становив:

835 грн для дітей віком до 6 років проти 766 грн у 2018 році;

1040 грн для дітей віком від 6 до 18 років проти 954 грн у 2018 році.

9) одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» при народженні дитини, яка запроваджена з 01 вересня 2018 року відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 427 «Деякі питання реалізації пілотного проекту із соціального захисту сімей з дітьми та підтримки розвитку відповідального батьківства», від 20.06.2018 № 512 «Деякі питання реалізації пілотного проекту із надання при народженні дитини одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» та розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 445-р «Про підписання Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Управлінням Організації Об'єднаних Націй з обслуговування проектів і Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй у сфері соціального захисту сімей з дітьми та підтримки розвитку відповідального батьківства»;

10) розмір тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, становив 1537 грн;

11) допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях, що запроваджена з 01 квітня 2019 року відповідно до постанови Кабінету Міністрів України 13.03.2019 № 250 «Деякі питання надання соціальної підтримки багатодітним сім'ям», у розмірі 1700 грн;

12) відшкодування послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» у розмірі 1626 грн;

13) допомоги на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлена інвалідність, розмір якої у 2019 році становив 1537 гривень.

Видатки на надання пільг та субсидій населенню у 2019 році становили 46,7 млрд грн, у тому числі на оплату житлово-комунальних послуг — 44,9 млрд грн, з яких 23,3 млрд грн спрямовано на виплату пільг і житлових субсидій у грошовій формі та 21,6 млрд грн спрямовано на розрахунки з надавачами послуг за надані пільги і житлові субсидії, на придбання твердого палива і скрапленого газу — 1,8 млрд гривень.

У цілому, у 2019 році видатки на здійснення державних програм соціального захисту з надання пільг, субсидій та допомог населенню, які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, становили 79,2 млрд гривень.

У 2019 році було покращено фінансування капітальних видатків порівняно з минулими роками. Так, касові капітальні видатки державного бюджету у 2019 році становили 76,2 млрд грн, що на 9,1 відсотка, або на 6,4 млрд грн більше ніж у 2018 році [31].

Отже, проаналізувавши ситуацію, було виявлено, що у 2019 році видатки державного бюджету зросли на 89,3 млрд грн, або на 9,1 відсотка. Недовиконання річного затвердженого показника обумовлено економією видатків на обслуговування боргу через ефективне управління державним боргом та зміцнення гривні, фінансуванням соціальних видатків відповідно до фактично

зареєстрованих зобов'язань, а також здійсненням наприкінці року головними розпорядниками аналізу пріоритетності своїх видатків, що дозволило знизити частку неефективних видатків, і водночас яскраво проілюструвало важливість проведення оглядів витрат та визначення чітких показників ефективності і результативності бюджетних програм.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України в обслуговуванні виконання державного бюджету

Третьою стадією бюджетного процесу є виконання бюджету, що означає забезпечення надходження запланованих доходів до всіх ланок бюджетної системи та фінансування заходів, затверджених у бюджеті держави. Загальні положення організації виконання державного бюджету встановлені Бюджетним кодексом. Відповідно до статті 115 Конституції України і статті 47 Бюджетного кодексу:

Кабінет Міністрів України забезпечує і несе відповідальність за виконання державного бюджету;

Міністерство фінансів України здійснює загальну організацію та управління виконанням державного бюджету України, координує діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету, здійснює прогнозування та аналіз доходів бюджету і має виняткове право надання відстрочок на сплату податків, зборів (обов'язкових платежів) на умовах податкового кредиту за поданнями органів стягнення на термін до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду.

Державна казначейська служба України веде бухгалтерський облік усіх надходжень, що належать державному бюджету України, та за поданням органів стягнення здійснює повернення коштів, що були помилково або надмірно зараховані до бюджету. Органи стягнення забезпечують своєчасне та в повному обсязі надходження до державного бюджету податків, зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів відповідно до законодавства [6].

Усі доходи державного бюджету зараховуються безпосередньо на єдиний казначейський рахунок державного бюджету України і не можуть акумулюватися на рахунках органів стягнення. Стаття 43 Бюджетного кодексу України передбачає, що під час виконання державного бюджету і місцевих бюджетів застосовується казначейське обслуговування бюджетних коштів. [6]

Державна казначейська служба України забезпечує казначейське обслуговування бюджетних коштів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, відкритого в Національному банку України.

Згідно з чинним законодавством, казначейське обслуговування бюджетних коштів передбачає:

- 1) розрахунково-касове обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів, а також інших клієнтів відповідно до законодавства;
- 2) контроль над здійсненням бюджетних повноважень під час зарахування надходжень бюджету, взятті бюджетних зобов'язань розпорядниками бюджетних коштів та здійсненні платежів за цими зобов'язаннями;
- 3) ведення бухгалтерського обліку і складання звітності про виконання бюджетів із дотриманням Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів Міністерства фінансів України;
- 4) здійснення інших операцій з бюджетними коштами [25, с. 243].

Діяльність Державної казначейської служби України полягає в тому, що вона забезпечує виконання державного бюджету через облік надходжень, податків, зборів та інших обов'язкових платежів і проведення видатків державного бюджету через оплату рахунків об'єктів господарської діяльності, які виконали роботи, надали послуги відповідним розпорядникам коштів.

Державне казначейство у своїй діяльності взаємодіє з органами законодавчої і виконавчої влади, національним і комерційними банками України, іншими учасниками бюджетного процесу та фінансовими інституціями. Воно виступає з'єднувальним ланцюгом у бюджетному процесі між органами виконавчої влади

та установами банківської системи. Цей процес розпочинається з контролю за плановими показниками, що надходять від Міністерства фінансів та розпорядників бюджетних коштів (розпис доходів та видатків державного бюджету, кошториси та плани асигнувань), та закінчується складанням звітності після проведення процедур попереднього контролю перед здійсненням платежу.

Основними завданнями Казначейства України є:

- 1) внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів;
- 2) реалізація державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів [34].

Державну казначейську службу України та її територіальні органи об'єднує централізована система, створена для ефективного управління доходами та видатками в процесі виконання бюджетів усіх рівнів, підвищення оперативності проведення видатків під час виконання державних програм, посилення контролю над надходженням та цільовим спрямуванням бюджетних коштів, підвищення дієвості бюджетної політики держави.

У роботі ДКСУ широко застосовуються інформаційні технології, які спрощують та прискорюють численні процедурні моменти в процесі казначейського виконання державного бюджету. Під час його обслуговування реалізуються такі інформаційні процеси: опрацювання, обмін, накопичення та управління даними, а також формування звітів.

Сьогодні в системі казначейства України для обслуговування бюджетів діє програмний продукт – автоматизована система «Казна», що дає можливість спостерігати за рухом грошових коштів бюджетних установ. Одним із пріоритетних завдань, які стоять перед розробниками даного програмного продукту, є спрощення й уніфікація звітності з виконання бюджетів [34].

Але існують певні недоліки від вимушеного переведення всіх бюджетів на казначейське обслуговування:

- 1) зниження мобільності управлінської діяльності органів місцевого самоврядування;
- 2) посилення регламентованості та бюрократичності бюджетного процесу на первинному рівні;
- 3) блокування можливості застосування прогресивних технологій фінансового менеджменту – бюджетування, яке передбачає можливість оперативного переспрямування руху фінансових потоків у рамках кожного окремого бюджету.

Перехід на казначейську систему обслуговування місцевих бюджетів вніс такі позитивні моменти у фінансову систему [12, с. 20–22]:

- 1) модернізація методу перерахування коштів із рахунків бюджетів на рахунках розпорядників коштів;
- 2) розміщення бюджетних коштів на казначейських рахунках та їх акумуляція на єдиному казначейському рахунку дає змогу своєчасно виконувати видаткову частину бюджету;
- 3) концентрація дохідної і видаткової частини бюджетів надає можливість володіти повною, достовірною та оперативною інформацією;
- 4) формування органами Державної казначейської служби України достовірних звітів про виконання бюджетів усіх рівнів та зведеного бюджету України в цілому за результатами кожного звітного періоду.

Переваги казначейського обслуговування переконливо свідчать про те, що він є ефективним і доцільним. Але низку проблемних питань виявлено в ході казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів, які спонукають органів ДКСУ до необхідності вдосконалення та оптимізації процедур казначейського обслуговування бюджетів за доходами та видатками.

Під час казначейського обслуговування місцевих бюджетів існують такі проблемні питання, як:

- недостатність забезпечення матеріально-технічною базою (комп'ютерами, модемами тощо);
- значне збільшення навантаження на канали зв'язку, низький рівень охоплення районної ланки цифровими технологіями зв'язку;
- оптимізація системи «Клієнт – Казначейство». При цьому слід зазначити, що розроблення даного програмного забезпечення має враховувати специфіку казначейського обслуговування, тобто проведення попереднього та поточного контролю в процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів;
- відсутність чіткого розмежування повноважень та функцій між органами місцевого самоврядування й органами Державної казначейської служби України в процесі казначейського обслуговування місцевих бюджетів;
- територіальна віддаленість сільських та селищних бюджетів;
- оптимізація документообігу та скорочення обсягів робіт, що здійснюються в ручному режим, тощо [43];
- неоптимальний перерозподіл бюджетних коштів між розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів місцевих бюджетів, коли у однієї установи залишаються невикористанні кошти, і вона їх повертає до бюджету, а у другій утворюється кредиторська заборгованість [16];
- відсутня оперативність у роботі (значні затримки у фінансуванні видатків місцевих бюджетів, що перешкоджає ефективному вирішенню питань життєдіяльності громад; на перевірку кожного платіжного документа, що робиться вручну, витрачається біля 10–30 хв.; упродовж кількох днів клієнти не можуть уточнити проведений платіж; несвоєчасне отримання відпрацьованих документів із казначейства); - низький рівень кваліфікації працівників ДКСУ, що зумовлено плінністю кадрів через незадовільний рівень оплати праці. Внаслідок цього управління вимушене приймати на роботу випускників ВНЗ, які після набуття досвіду фінансової роботи переходять до органів із вищим рівнем оплати праці [39, с. 261].

Аналіз таких проблем дав змогу сформуванню основних напрямів вдосконалення діяльності Державної казначейської служби України:

1) щоб уникнути проблеми, яка виникає у віддалених сільських та селищних пунктах, потрібно зробити виїздне робоче місце. Це дасть змогу ефективніше використовувати бюджетні кошти та задовольняти інтереси та потреби всіх учасників бюджетного процесу;

2) вдосконалення системи обміну інформацією між органами казначейства України та органами Міністерства фінансів;

3) розроблення рекомендацій щодо підвищення стимулів оплати праці у вигляді премій, відпусток, доплат;

4) підвищення оперативності в роботі органів казначейства України шляхом виділення додаткових асигнувань на покращення матеріально-технічної бази, запровадження автоматизації проведення перевірок за допомогою персональних ЕОМ, підвищення чисельності працівників органів ДКСУ та забезпечення підвищення їх кваліфікації;

5) залучення до системи казначейського обслуговування місцевих бюджетів поштових відділень, урахувавши значну віддаленість деяких сільських і селищних рад від філій ДКСУ, що забезпечить уникнення непродуктивних витрат для відповідних рад (ця система ефективно функціонує у Франції).

Також потребують удосконалення та модернізації застарілі операційні системи та технологічна інфраструктура інформаційно-аналітичного забезпечення органів ДКСУ, оскільки існують ризики втрати інформаційних та матеріально-технічних ресурсів, що перешкоджає вчасному виконанню місцевих бюджетів і створює загрозу функціонуванню системи ДКСУ загалом. Окрім того, враховуючи досвід зарубіжних країн, зокрема Франції, доцільним є створення окремого казначейського банку, який поряд зі збиранням, розподілом і зберіганням бюджетних коштів братиме активну участь у фінансуванні економіки держави [39, с. 262].

Головним у розв'язанні проблеми зміцнення фінансової незалежності місцевого самоврядування України є бюджетна децентралізація, високий рівень якої свідчить про демократизацію суспільства та ефективне використання коштів у загальнодержавному масштабі [47].

Нині місцеві органи влади попри низку позитивних змін ще не отримали достатньої автономії в ухваленні рішень. У сучасних умовах удосконалення системи ефективності формування доходів бюджету кожного регіону має проводитися за такими напрямками:

- надання більшої управлінської свободи місцевій владі, а саме органам місцевого самоврядування (громадам);
- створення дієвих механізмів перевірки якості надання місцевих послуг, через які центральний рівень міг би пересвідчуватися, що в делегованих функціях досягнуто очікуваних показників успішності та дотримано національних стандартів якості;
- здійснення моніторингу доходів місцевих бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу із застосуванням аналізу, аудиту й проведення постійного контролю над справами податків, зборів і обов'язкових платежів та мобілізацією доходів відповідно до визначених планових показників на бюджетний рік;
- своєчасне реагування на стан виконання дохідної частини бюджету, її формування у поточному році дасть можливість підготувати ефективну та ґрунтовну базу для планування показників податків, зборів і обов'язкових платежів на наступний рік і не допустити недоліків минулих років у наступних бюджетних процесах;
- запровадження планування місцевих бюджетів на середньострокову перспективу; – посилення інвестиційного складника місцевих бюджетів [49, с. 74–79].

Місцеві органи влади і держава, проводячи бюджетну політику, повинні оптимально поєднувати інтереси суспільства, окремих територій, підприємств і громадян. Визначальним має бути збалансований розвиток приватних і державних інтересів у бюджетній політиці.

Отже, можна зробити висновок, що в Україні рівень прозорості та достовірності бюджетного процесу далекий від ідеального. Відсутній злагоджений механізм правового регулювання, наслідками цього є розпорошеність, відсутність організованості в роботі органів управління, функції кожного органу державної влади регламентуються в законодавстві недостатньо чітко. Чинне законодавство постійно потерпає від змін і доповнень, що підтверджує його недосконалість. Органи державної влади безупинно змінюють свої склад та структуру, це є політичною проблемою, що значною мірою віддзеркалюється на економіці. Задля виходу України з тривалої фінансової, політичної та економічної кризи та посилення впливу бюджету на процес формування ринкових відносин потрібен налагоджений та чіткий розподіл повноважень та обов'язків державних органів влади.

Вкрай важливо, щоб органи бюджетного процесу стабілізували фінансову політику держави, адже нескінченні політичні протиріччя призводять до дефіциту зведеного бюджету. Функціонування Державної казначейської служби України в умовах виходу України з кризи дає можливість зробити процес виконання бюджету ефективнішим, на підставі чітко визначених обсягів реальних потреб найраціональніше проводити використання бюджетних ресурсів та ресурсів державних цільових фондів, забезпечуючи прозорість їх руху.

Для оптимізації роботи стрижневого елемента фінансової системи суспільства, через який можна виявити проблеми формування та ефективного використання бюджетних коштів, необхідно:

- забезпечити формування системної і завершеної нормативно-законодавчої бази функціонування казначейської системи;

- провести функціональну перебудову казначейства;
- вдосконалити інформаційні технології та створити електронні канали зв'язку;
- забезпечити професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників казначейства.

Такі рушійні зміни є вкрай необхідними й актуальними, їх забезпечення призведе до оздоровлення економіки та стане надійною запорукою якісного контролю над використанням бюджетних ресурсів

3.2. Шляхи вдосконалення виконання державного бюджету України

Виконання державного бюджету характеризується низкою недоліків. Враховуючи те, що щороку приймається новий бюджет, то дослідження та аналіз даної теми не втрачає своєї актуальності. Для того, щоб забезпечити населення достойним рівнем життя важливо здійснювати належно виважену політику в частині наповнення бюджету.

Удосконалення потребує бюджетне нормативно-правове забезпечення, яке пов'язане з наявністю таких законоположень, які можна тлумачити по різному. Разом з цим, необхідно чітко визначити перелік джерел надходжень до загального та спеціального фондів, у розмежуванні яких існує невизначеність. Необхідно відзначити, що важливе значення має дотримання платниками податків податкової дисципліни, тобто своєчасне внесення фізичними і юридичними особами встановлених законом обов'язкових платежів і зборів до державного бюджету країни.

Посилення ролі податкових надходжень у Державному бюджеті також можливе за рахунок удосконалення податкового законодавства, що дозволить уникнути податкових недоотримань Державним бюджетом; здійснення постійного контролю за стягненням податків та зборів; інформування платників

податків щодо змін податкового законодавства, а також наданням роз'яснень щодо порядку його застосування та організації навчання платників податків; посилення контролю з боку Державної фіскальної служби України за справами податків та зборів до бюджету та підвищення її ролі в легалізації доходів підприємців тощо[33].

Покращить податкові надходження створення економічних стимулів з розвитку податкового потенціалу країни, тобто, наприклад, забезпечення таких соціальних стандартів життя, за яких вигоди для населення від них будуть перевищувати вигоди від несплати податків, а також важливим є спрощення системи оподаткування та адміністрування податків і зборів, створення простих і прозорих правил оподаткування, що зумовить сприятливі умови для ведення господарської діяльності, і як наслідок, позитивно вплине на економічне зростання, залучення інвестицій, а відтак, збільшення доходів Державного бюджету. Доцільно було б посилити контроль і відповідальність за дотриманням бюджетного законодавства. Учасники бюджетного процесу повинні усвідомлено підходити до процесу складання проекту бюджету, бути зацікавленими у розвитку держави, володіти фактами та реаліями економічної й фінансової ситуації, і відповідно кожна цифра в бюджеті має бути обґрунтованою, відповідати рівню економічного розвитку країни.

З метою забезпечення виконання бюджетних показників, їх необхідно планувати виходячи з песимістичних прогнозів щодо економічного зростання, або закласти додаткові резерви, які б надали змогу збільшити видатки та/або зменшити їх у випадку нижчих, ніж очікувалося, показників економічного зростання (приклад Швеції). Для того, щоб уникнути можливого використання некоректних макроекономічних прогнозів в цілях збільшення видатків у середньостроковій перспективі, в низці країн ЄС (наприклад в Бельгії, Нідерландах та Австрії) макроекономічні прогнози складають незалежні від уряду установи [37].

З метою зростання доходів до бюджету необхідно розширити присутність вітчизняної продукції на ринках розвинених країн шляхом переходу від сировинної імпортозалежної до високотехнологічної експортоорієнтованої моделі економіки. Позитивний вплив на збільшення доходної частини Державного бюджету має зниження обсягу готівкових розрахунків та збільшення безготівкових розрахунків, що спричинить залучення додаткових коштів до банківської системи, а отже надасть ресурс для кредитування економіки, сприятиме зменшенню обсягів тіньового сектору економіки через легалізацію доходів населення, боротьбу з корупцією, збільшення прозорості фінансових потоків.

Виконання Державного бюджету в умовах обмеженості бюджетних ресурсів налічує значну кількість недоліків, які потребують негайного вирішення. Щороку Державний бюджет України приймається з високою питомою вагою соціальних видатків, що робить його соціально орієнтованим. Значні обсяги видатків на соціальну сферу, на жаль, не забезпечують гідного рівня життя населення, перевищуючи видатки на економічну діяльність, що гальмує економічний розвиток країни.

Щоб ефективно здійснювати соціальні видатки потрібно:

- здійснення жорстокого контролю за обґрунтованістю надання соціальних допомог, запровадження аудиту соціальних виплат і доведення, завдяки цьому, допомоги тим верствам населення, які її реально потребують, до належного рівня;
- поетапно замінювати пільги, які виконують функцію соціальної підтримки вразливих верств населення, адресною соціальною допомогою;
- розвивати недержавне соціальне (в т.ч. пенсійне) страхування;
- скасувати видатки, невластиві соціальному страхуванню, істотно зменшити видатки на адміністрування діяльності фондів соціального страхування, що дозволить збільшити частку ЄСВ, що спрямовується до Пенсійного фонду [48].

Доцільним було б запровадження єдиної інформаційно-аналітичної системи, інформація до якої надходитиме не лише з органів соціального захисту, але й з інших організацій, які накопичують певну інформацію щодо громадян: міністерств юстиції, охорони здоров'я, освіти, внутрішніх справ, фінансів тощо. Сформовані на основі визначення потреб бази отримувачів і надавачів соціальних послуг і пільг унеможливають зловживання у цій сфері та, як результат, забезпечать ефективність використання бюджетних коштів на ці потреби.

Щодо удосконалення структури видатків на утримання державних органів влади – адміністративна реформа, то доцільно було б:

скоротити чисельність державного апарату та підвищити його ефективність шляхом мотивування державних службовців – акцент на нематеріальних методах, підвищення заробітної плати тощо, адже «дешевий» апарат державного управління створює підґрунтя для корупції;

дерегулювати та зменшити кількість дозвільних та контрольних процедур, перевести частину контрольно-звітних процедур в автоматичну форму, і за рахунок цього — зменшити витрат на утримання управлінського апарату;

послідовно впроваджувати електронне врядування на загальнонаціональному та регіональному рівнях, що зменшить потребу в приміщеннях та персоналі, підвищить якість та ефективність управлінських процедур, забезпечить рівну доступність до адміністративних послуг для всіх територій країни, створить умови для максимальної прозорості бюджетної політики на усіх рівнях;

делегувати частину контрольно-управлінських функцій на рівень самоврядних об'єднань, які здійснюватимуть їх на засадах самокупності, позбавивши від необхідності витрачання бюджетних коштів (міжнародна практика такого делегування стосується насамперед сфер технічного регулювання);

розширити повноваження органів місцевого самоврядування та «розвантажити» органи центральної влади від низки управлінських функцій.

Слід наголосити, що ефективна влада не може бути «дешевою», й економія на адміністративних видатках бюджету має відбуватися не за рахунок їх механічного скорочення, а на основі впровадження новітніх процедур та перерозподілу повноважень. Особливої уваги потребують проблеми пов'язані з удосконаленням політики у сфері планування та адміністрування бюджету, що в Україні здійснюється на основі програмно-цільового методу. Він має сприяти виявленню та вирішенню важливих проблем країни, регіонів та місцевих рад, що і називають реформами. Але для цього необхідно покращити взаємодію усіх учасників бюджетного процесу та дотримуватись взаємних зобов'язань, починаючи з постановки стратегічних цілей розвитку держави, і завершуючи забезпеченням коштами виконання найменшої бюджетної програми у найменшій громаді.

Так, для усунення таких серйозних недоліків програмно-цільового методу в першу чергу необхідно зменшити кількість бюджетних програм. Зокрема, їх обсяг зменшиться, а ефективність збільшиться - тобто буде більша ймовірність, що програма відповідно запланованому фінансуванню виконається. Також у даному напрямку доцільно було б, щоб розпорядники бюджетних коштів у відкритому електронному доступі за останні 3-5 років публікували результативні показники виконання бюджетних програм – ефективності, якості та затрат продукту. Тоді суспільство буде здійснювати незалежний контроль використання коштів бюджету [4].

Проаналізувавши виконання Державного бюджету було виявлено ряд проблем, які, в першу чергу, пов'язані з недотриманням нормативноправової бази регулювання бюджетного процесу та відсутністю контролю за дотриманням бюджетного законодавства, реалізацією ефективної бюджетної політики,

раціональним та цільовим витрачанням бюджетних коштів, діяльністю головних розпорядників бюджетних коштів тощо.

Особливої уваги потребує планування та прогнозування доходів. Від точності та правильності розрахунку джерел надходжень залежить повнота та своєчасність фінансування видатків на забезпечення завдань та функцій, які покладені на органи державної та місцевої влади. На формування та виконання Державного бюджету впливає багато макроекономічних факторів. Разом з тим, зовнішній негативний вплив справляє ведення війни на території держави, а внутрішніми чинниками впливу є відсутність комплексного підходу уряду до покращення макроекономічних показників, поєднання і взаємне підсилення яких призводить до негативних ефектів розвитку економіки.

Наявність перелічених проблем потребує пошуку напрямів оптимізації системи видатків бюджету. Тому основними завданнями мають бути:

- зменшення до оптимального рівня видатків на утримання органів державної влади і управління, судів і прокуратури, а також упорядкування структури названих органів; збільшення до оптимального рівня видатків державним підприємствам для підтримання їх рівня розвитку та сприяння їх стабілізації; раціоналізація видатків на соціальну сферу;
- оптимізація видатків бюджету за рахунок самофінансування;
- оптимізація мережі виконавців бюджетних програм для того, щоб на одне завдання припадала мінімальна їх кількість; узгодженість бюджетного і податкового законодавства стосовно тих норм, які забезпечують збалансованість дохідної та видаткової частин та мінімізують кількість внесених змін до діючих законів протягом бюджетного періоду.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження виконання державного бюджету як складової бюджетного процесу на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу, можна зробити такі висновки:

1. Виконання державного бюджету регулюється Бюджетним кодексом України. Під виконанням бюджетів слід розуміти забезпечення своєчасного і повного надходження запланованих доходів у цілому і за кожним джерелом, а також своєчасного, повного і безперервного фінансування передбачених бюджетами заходів. Виконання бюджету має за мету забезпечити поступлення доходів і фінансування видатків в межах затверджених бюджетів. Контроль за виконанням державного бюджету здійснює Верховна Рада України, Рахункова палата, Державна фінансова інспекція, інші органи, наділені контрольними повноваженнями
2. В Україні нині важливе місце необхідно відводити дослідженню й вивченню досвіду зарубіжних країн в аналізованій сфері, особливо встановленню законодавчого закріплення й розроблення ефективного короткострокового, середньострокового та довгострокового бюджетного прогнозування. Саме на основі цих досліджень і вдосконалень можна поліпшити майбутнє становище нашої держави не лише в бюджетній сфері, а й у прагненні до майбутньої євроінтеграції.
3. Після проведення інституційно-функціонального аналізу системи виконання бюджету за доходами можна зробити висновок, що надходження до державного бюджету України у 2019 році становили 998,3 млрд грн, що на 70,2 млрд грн, або на 7,6 відсотка більше ніж у 2018 році. Доходи державного бюджету становили 99,1 відсотка річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Недовиконання річного затвердженого показника становило 9,0 млрд гривень.

4. Провівши інституційно-функціональний аналіз системи виконання бюджету за видатками було виявлено, що у 2019 році видатки державного бюджету зросли на 89,3 млрд грн, або на 9,1 відсотка. Недовиконання річного затвердженого показника обумовлено економією видатків на обслуговування боргу через ефективне управління державним боргом та зміцнення гривні, фінансуванням соціальних видатків відповідно до фактично зареєстрованих зобов'язань, а також здійсненням наприкінці року головними розпорядниками аналізу пріоритетності своїх видатків, що дозволило знизити частку неефективних видатків, і водночас яскраво проілюструвало важливість проведення оглядів витрат та визначення чітких показників ефективності і результативності бюджетних програм.
5. Досліджуючи пріоритетні напрями діяльності Державної казначейської служби України в обслуговуванні виконання державного бюджету, ми виявили, що для оптимізації роботи цього елемента фінансової системи суспільства, через який можна виявити проблеми формування та ефективного використання бюджетних коштів, необхідно:
 - забезпечити формування системної і завершеної нормативно-законодавчої бази функціонування казначейської системи;
 - провести функціональну перебудову казначейства;
 - вдосконалити інформаційні технології та створити електронні канали зв'язку;
 - забезпечити професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників казначейства.
6. Проаналізувавши виконання Державного бюджету було виявлено ряд проблем, які, в першу чергу, пов'язані з недотриманням нормативноправової бази регулювання бюджетного процесу та відсутністю контролю за дотриманням бюджетного законодавства, реалізацією ефективної

бюджетної політики, раціональним та цільовим витрачанням бюджетних коштів, діяльністю головних розпорядників бюджетних коштів тощо.

Особливої уваги потребує планування та прогнозування доходів. Від точності та правильності розрахунку джерел надходжень залежить повнота та своєчасність фінансування видатків на забезпечення завдань та функцій, які покладені на органи державної та місцевої влади. На формування та виконання Державного бюджету впливає багато макроекономічних факторів. Разом з тим, зовнішній негативний вплив справляє ведення війни на території держави, а внутрішніми чинниками впливу є відсутність комплексного підходу уряду до покращення макроекономічних показників, поєднання і взаємне підсилення яких призводить до негативних ефектів розвитку економіки.

Наявність перелічених проблем потребує пошуку напрямів оптимізації системи видатків бюджету. Тому основними завданнями мають бути:

- зменшення до оптимального рівня видатків на утримання органів державної влади і управління, судів і прокуратури, а також упорядкування структури названих органів; збільшення до оптимального рівня видатків державним підприємствам для підтримання їх рівня розвитку та сприяння їх стабілізації; раціоналізація видатків на соціальну сферу;
- оптимізація видатків бюджету за рахунок самофінансування;
- оптимізація мережі виконавців бюджетних програм для того, щоб на одне завдання припадала мінімальна їх кількість; узгодженість бюджетного і податкового законодавства стосовно тих норм, які забезпечують збалансованість дохідної та видаткової частин та мінімізують кількість внесених змін до діючих законів протягом бюджетного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко В. В. Щодо визначення поняття «Стадія бюджетного процесу» / В.В. Антоненко - [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article>.
2. Бугай Т.В. Принципи організації бюджетного процесу / Т.В. Бугай // Фінансове право у ХХІ сторіччі: здобутки та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 4–7 жовтня 2018 року. Ч1. / НДІ фінансового права. –К.:АЛЕРТА, 2018. – 296 с. – С. 74–77.
3. Бугай Т.В.. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні/ Т.В. Бугай.// Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 2, 2017. – С 40-49.
4. Бюджетна політика: прагматичні підходи до стратегічних рішень // [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://iser.org.ua/uploads/pdf/Budget_for_RINT_.pdf
5. Бюджетна система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.] за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса: Видавництво Бартенєва, 2014. – 392 с
6. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
7. Бюджетний менеджмент: Навч. посіб. / В. Федосов, С Кондратюк, Л.Сафонова та ін.; За заг. ред. проф. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2015. – 420 с.
8. Василик О. Д. Бюджетна система України : [підручник] / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 544 с.
9. Васютинська Л.А. Видатки бюджету та оцінювання їх соціально-економічної ефективності за бюджетними програмами : дис. канд. економ. наук / Васютинська Людмила Анатоліївна. – Одеса. – 243 с.

10. Возняк Г.В. Сучасні механізми реалізації бюджетної політики розвитку ; регіональний вимір / Г.В. Возняк // Проблеми економіки №3, 2014. – С. 187- 193.
11. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. — К.: Прецедент; Моя книга, 2016. - 448 с.
12. Габа І. Казначейське обслуговування місцевих бюджетів: переваги і недоліки / І. Габа // Все про бухгалтерський облік. –2019. – № 9.– С. 20–22.
13. Гнатюк С.С. Провадження в справах про адміністративні проступки: проблемні питання структури: монографія / С.С. Гнатюк. – Львів: ЛьвДУВС, 2018. – 156 с.
14. Громова А. Є., Бурлачук Н. Ю. Неподаткові надходження у загальній структурі доходів України//[Електронний ресурс].-Режим доступу: http://ukrlogos.in.ua/10.12.2015_34.pdf
15. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія / Дем'янишин В. Г. Т. : ТНЕУ, 2018. – 496 с.
16. Душина О. Казначейське обслуговування Державного бюджету України: реалії та шляхи вдосконалення // Управління розвитком. – 2017. – № 17. – С. 67–68.
17. Козинець І.Г. Фінансова самостійність місцевих бюджетів: проблеми забезпечення / І. Г. Козинець // Молодий вчений. - 2015. - №6 - С. 111-114.
18. Кучер Г. В. Державні видатки на соціальний захист кризь призму економічного розвитку/Г. В. Кучер //Економічний вісник університету. - 2016. - Вип. 30(1). - С. 236-245. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_30\(1\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_30(1)_36)
19. Лин Я.І. Міжнародний досвід та національна практика проведення аудиту ефективності використання бюджетних коштів / Я.І Лин // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - 2018 - №3. – С. 55- 61

20. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [монографія] / Л. В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2019. – 600 с.
21. Лопушняк Г.С., Ливдар М.В. Функціонування бюджетного механізму держави: сутнісно-теоретичні аспекти / Г.С. Лопушняк, М.В. Ливдар – Ефективність державного управління : зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України. - Вип. 37 Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. – 49-55.
22. Любич Н.П. Поняття «Стадія бюджетного процесу» / Н.П. Любич // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2018. – Вип. 182. – Ч. 3. – С.186-191
23. Молдован О. Щодо шляхів забезпечення оптимального розподілу фінансових ресурсів в бюджетній системі України / О. Молдован // Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентіві України.- [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/345/>.
24. Набока Т.С. Управління видатками бюджету та напрямки його вдосконалення в Україні /Т.С. Набока // Дис. на здобут. Наук. ступ. к.е.н. спец. 08.00.08. – Київ. – 2015. – 349 с
25. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / За заг. ред. Ф.О. Ярошенка. – К. : Зовнішня торгівля ;УДУФМТ, 2010. – 243 с.
26. Одинцова Т. М. Проблеми та перспективи розвитку аудиту ефективності державних фінансів [Електронний ресурс] / Т. М. Одинцова // Вісник СевНТУ. Вип. 98 : зб. наук. праць – Севастополь: вид-во СевНТУ. – 2019. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vsntu/2009/econom/98-SevNTU/98-22.pdf>
27. Организация бюджетного процесса : учебник / И.М. Соломко, Е.Ю. Лемешко, О.И. Тишутина, Л.И. Ткачук, М.Н. Соломко. — М. : КНОРУС, 2014. — 184 с.

28. Орлюк О.П. Фінансове право: Навч. посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2013. - 528 с.
29. Офіційний сайт Державної казначейської служби України // [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
30. Офіційний сайт Міністерства фінансів Німеччини / URL: <https://www.bundesfinanzministerium.de/> (дата звернення: 20.10. 2020)
31. Офіційний сайт Міністерства фінансів України // [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/2016>
32. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України і зарубіжних країн / Ю.В. Пасічник. – К.: Знання Прес, 2012. – 495 с.
33. Податкові джерела зростання доходів Державного бюджету України // [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2015/податковіджерела-зростання-доходів/>
34. Положення про Державну казначейську службу України : Указ Президента України від 15 квітня 2015 р. № 215.
35. Розпутенко І. В. Бюджетний процес / Розпутенко І. В. - К. : Вид-во УАДУ, 2014. – 60с
36. Розпутенко І.В. Бюджетний процес: конспект лекцій / І.В. Розпутенко. - К. : УАДУ, 1997. - 60 с.
37. Середньострокове бюджетне планування(міжнародний досвід) // [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29131.pdf>
38. Система видатків Державного бюджету України: проблеми та необхідність оптимізації// [Електронний ресурс].-Режим доступу: <http://fp.cibs.ubs.edu.ua/files/1602/16pnvtno.pdf>
39. Скоропад І.С., Макалюк І.В. Шляхи вдосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за видатками / І.С. Скоропад, І.В. Макалюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2017. – № 21(3). – С. 257–263.

40. Теремцова Н.В. поняття стадії бюджетного процесу: методологічні засади дослідження/ Н. В. Теремцова// Бюлетень Міністерства юстиції. №10. – Київ, 2019. – с.66-71.
41. Управління державним бюджетом України : підручник / колектив авторів [заг. редакція М. О. Азарова]. — К.: Зовнішня торгівля, 2018. — 816 с.
42. Федосов В.М. Бюджетна система / В.М. Федосов, С.І.Юрій. - К.: Центр учбової літератури; Економічна думка, 2019. - 871 с.
43. Фесик О.М. Вдосконалення казначейського обслуговування місцевих бюджетів за доходами / О.М. Фесик, І.А. Зав'ялова[Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.intkonf.org.
44. Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / [С. О. Булгакова, О. Т. Колодій, Л. В. Єрмошенко та ін.] ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. — К. : Книга, 2033. — 344 с.
45. Чернадчук В.Д. Бюджетні правовідносини в Україні: поняття, класифікація та особливості структури : монографія / В. Д. Чернадчук. – Суми : Університетська книга, 2018. – 172 с.
46. Чернадчук В.Д. Щодо визначення поняття «бюджетний процес» / В. Д. Чернадчук // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 9. – С. 93–95.
47. Чолач С.С. Удосконалення механізму управління коштами місцевих бюджетів України в умовах децентралізації влади /С.С. Чолач [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
48. Шаманська Н.Державне пенсійне страхування в умовах реформування: сучасний стан і пріоритети розвитку / Н. Шаманська //Світ фінансів. - 2014. - Вип. 1. - С. 89- 98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2014_1_11
49. Щербань О.Д. Напрями удосконалення формування доходів місцевих бюджетів / О.Д. Щербань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 41. – С. 74–79.

50. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2018. – 400 с
51. Jack Diamond Performance Budgeting: Managing the Reform Process // IMF Working Paper. Fiscal affairs Department.– February, 2020.